

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

XXXIII

NeŖir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER - Bilgin AYDIN

Misafir Editörler - Guest Editors

Mustafa S. KüçükaŖcı - Cengiz Tomar

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXXIII

PROF. DR. MUAMMER KEMAL ÖZERGİN
HATIRA SAYISI - I

İstanbul - 2009

KISAKÜREK-ZÂDE
MEHMED HİLMİ EFENDİ
(1841-1916)

Talip MERT*

Bu çalışmada yakın tarihimizde meşhur bir şair olmanın yanı sıra siyasi kişiliğiyle de tanınmış olan Necip Fazıl Kısakürek'in dedesi ve ünlü bir hukukçu Kısakürek-zade Mehmed Hilmi Efendi'nin hayatı yeni arşiv belgeleri ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Bu araştırma Necip Fazıl'ın dedesi Mehmed Hilmi Efendi hakkında yazdıkları ile arşiv araştırmaların sırasında bulduğum belgelerden hareketle yapılmış olup bizim için geç keşfedilmiş bir hukukçu olan Mehmed Hilmi Efendi'nin hayat hikâyesinin bilinmeyen bir çok yönünü aydınlatmaktadır.

Mevcut belgelere göre Kısakürek-zâde Mehmed Hilmi Efendi Maraş Müftüsü Kısakürek oğlu Ahmed Necib Efendi'nin oğludur.¹ 1841'de (1257) Maraş'ta doğmuştur. Maraş medresesinde Arapça'dan sarf, nahiv, mantık, edebiyat, bedi' ve beyan, Farsça'dan *Hâfız Divanı* ve *Gülistan* okumuştur. Fıkıh, astronomi, coğrafya ve tarihe dair bir kısım kitapları da mütalaa etmiş, mevcut kanun ve nizamlarla ilgili çalışmalarda bulunmuştur.

* Marmara Üniversitesi, FEF Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

¹ Bu zatın şeceresi Müderris Ali Ârif Efendi b. Müderris Mehmed Sadık Efendi b. Fahrü'l-ulemâ el- Hac İsmail Efendi b. Mehmed Efendi b. Abdülkadir Efendi (bu zat 1043 ve 1060 tarihli iki berata sahiptir) b. eş- Şeyh Seyyid Hasan Efendi b. Abdullah Efendi b. [Kısakürek] İsmail Efendi b. Mevlâna Bektut şeklindedir.

1858 senesi Ağustos veya Eylül'ünde (hicrî 1274 sonlarına doğru) 17 yaşında olduğu halde 30 kuruş maaşla Maraş Eyaleti Maliye Kalemi'ne girmiş, 1 sene sonra maaşı 130 kuruşa çıkmıştır.² Ancak 22 Ağustos 1898 (4.R.1316) gibi geç tarihli bir başka kayda göre ise Hilmi Efendi'nin memuriyete başlaması 1854'dedir. Bu durumda Hilmi Efendi 4 sene mülâzemeten memurluk yapmış ve maaş almamış olmalıdır.³

1861 Haziran'ında (Hicrî 1277 yılı sonlarında) 200 kuruş maaşla Maraş Arazi İşleri kâtipliğinde çalışmış, 1863 Haziran'ında (evâhır-ı 1279) ise 300 kuruş maaşla Maraş Meclisi kâtipliğine geçmiştir.

Hilmi Efendi bu iki me'muriyeti sırasında mahalli mal sandığından aylık 200 kuruş ek maaş almış, bazı Maraş mutasarrıfları da maaşına bir miktar zamla onu "Mîri Ambarı Memuriyeti"nde istihdam etmişlerdir. Hilmi Efendi bu sırada bazı mutasarrıfların divan kâtipliği görevinde de bulunmuştur. Kısa bir müddet de vekâleten mutasarrıf kethüdalığı yapmıştır. 1865 yılı Ekim ayında (Ca.1282) Hilmi Efendi'ye hâcelik rütbesi verilmiştir.

1866 yılı Mayıs'ında Mehmed Hilmi Efendi Maraş'ın Haleb'e bağlanması üzerine 1000 kuruş maaşla Haleb Vilayeti Temyiz a'zâlığına, takriben bir ay sonra ise Kozan Sancağı'nda ele geçirilen yaklaşık 2000 sanığın soruşturmalarını yapmak ve hüküm mazbatalarını tanzim etmek için görülen lüzum üzerine 2500 kuruş maaşla Kozan Tahrirat Müdürlüğü'ne tayin olunmuştur.

Mehmed Hilmi Efendi Kozan'da bulunduğu 17 aylık müddet zarfında fevkalade olarak kurulan İstintak Komisyonu başkanlığını da yapmıştır. Takriben 1867 senesi Ekim'inde (C/B.1284) yine 2500 kuruş maaşla Haleb Tahrirat Müdürlüğü'ne, Kasım 1868'de ise (Evâsıt-ı Şaban 1285) 2100 kuruş maaşla İstanbul "Atik İstinaf Divanı" başkâtipliğine atanmıştır. Bu vazifesi esnasında ayrıca 1870 Eylül'ünden 1871 Eylül'üne kadar (Evâsıt-ı

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Sicill-i Ahval Defterleri (BOA, DH. SAİD. d) 2 / 404.

³ Y. PRK AZN 19 / 20 (Yıldız Perakende Adliye ve Mezâhib Nezareti Evrakı)

1287-1288) bir sene süreyle eski Sadra'zâmlardan Kıbrıslı Mehmed Paşa'ya divan kâtibi olmuştur.

1873 yılının Mart ayında (M.1290) Mehmed Hilmi Efendi sâlise rütbesine nail olmuştur. 13 Temmuz 1874'de (29 Ca.1291) 2850 kuruş maaşla "Atik İstinaf Divanı" na tekrar dönmüştür. 30 Aralık 1875'de (2.Z.1292) yeni mahkemelerin kurulması kararı üzerine Atik İstinaf Divanı lagv edilmişti. ⁴ Bunun üzerine Hilmi Efendi 2500 kuruş maaşla "Ticaret Mahkemesi II. Meclisi" ne tayin olundu. 1 sene sonra maaşı 2750 kuruşa yükseldi.

Hilmi Efendi, 22 Aralık 1877'de (16.Z.1294) 2500 kuruş maaşla yaklaşık iki yıl sürecek olan "İstinaf Mahkemesi Ticaret Kısmı" a'zâlığına seçildi. Bu görevinden sonra 17 Eylül 1879 tarihinde (30.N.1296) 10.000 kuruş maaşla Kosova Vilayeti Adliye Müfettişi oldu. Bu görevde iki ay kadar kalan Hilmi Efendi sonra 4000 kuruş maaşla "Bursa Bidayet Mahkemesi" I. Başkanlığına gönderildi. Hilmi Efendi'nin maaşı 1880 Mart'ında (R.1297) 3500 kuruşa indirildi.

Kısakürek-zâde Mehmed Hilmi Efendi 9 Ekim 1882 tarihinde (26.Za.1299) ise 3000 kuruş maaşla "Beyoğlu Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi" reisliği görevi ile tekrar İstanbul'a dönmüştür. ⁵

Kısakürek-zâde Mehmed Hilmi Efendi 14 Ağustos 1884'te (22.L.1301) rütbe-i sâniye sınıf-ı mütemâyizi rütbesi ile taltif edilmiştir. 8 Ağustos 1886'da (8.Za.1303) 3500 kuruş maaşla "Beyoğlu Bidayet Mahkemesi" birinci reisliğine, 17 Mayıs 1887 tarihinde ise "İstinaf Mahkemesi Cünha Kısmı" riyasetine nakledilmiştir.

⁴ İstinaf mahkemeleri 17.06.1879'da "Mehâkim-i Nizamiye Teşkilatı Kanun-ı Muvakkati" ile kurulan Bidayet, İstinaf ve Temyizden ibaret üç mahkemeden biri olup... 8 Nisan 1924'de ilga olunmuştur. Hilmi Ergüney: Türk Hukukunda Lügat ve İstilahlar, Yenilik Basımevi, İstanbul 1973, S.237.

⁵ DH. SAİD. d, 2 / 404.

27 Haziran 1887'de (5.L.1304) aynı maaş ile "Mahkeme-i İstinaf Hukuk Kısmı" başkanlığına, 22 Mayıs 1888'de (11.N.1305) 5000 kuruş maaş ile "Temyiz Mahkemesi" üyeliğine tayin edilmiştir.⁶

Kısakürek-zâde Mehmed Hilmi Efendi'nin Temyiz mahkemesine tayini seçimle olmuş İntihab Encümeni'nde yapılan seçim ve alınan sonuç mazbata ile Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne inhâ olunmuştur. Adliye Nâzırı Ahmed Cevdet Paşa bu tezkireyi aynı gün Sadaret'e sunarak padişahdan irade alınması için delalet edilmesini talep etmiştir. Sadaret ise saraya yazdığı 20 Mayıs 1888 (9.N.305) tarihli bir tezkire ile bu tayinin tasdikini istemiş, iki gün sonra saraydan gelen irade ile Hilmi Efendi'nin bu yeni göreve tayini de resmen tahakkuk etmiştir.⁷

Mehmed Hilmi Efendi'nin rütbesi 4 Mayıs 1889'da (4.N.1306) ulâ sınıf-ı sânisine terfi' ettirilmiştir.⁸ Terfi işlemleri için Temyiz Mahkemesi, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne başvurmuş, Nezaretde Sadrazam Kamil Paşa'ya yazarak terfi onayı talep etmiştir. Sadaretin arzından iki gün sonra Abdülhamid Han, Kâmil Paşa'nın bu arzını tasdik ettiğini bildiren ve Başkatib Süreyya Paşa'nın imzasını taşıyan bir yazıyla Sadaret'e cevap vermiştir.⁹

Mehmed Hilmi Efendi Gümülcine Mutasarrıfı Hüseyin Rüşdü Paşa ile adliye memurlarının çokça şikâyetlere vesile olan icraatını araştırmak ve yolsuzluk iddialarını aydınlatmak için 1890 yılının Mart ayında Gümülcine'ye gönderildi. Bu görevin sebebi ise 12 Mart 1890 tarihinde saraya Gümülcine'den gelen bir telgrafdır. Tüccar ve esnaf temsilcileri, bazı mahalle muhtarları ve bir kısım vatandaşın imzasını taşıyan 29 imzalı bu telgrafta Gümülcine'de emniyetin olmadığı, çiftçilerin tarlaya, halkın alışveriş için çarşıya çıkamadığı, evlerin soyulmakta ve yangınlar çıkarılmakta

⁶ İrade Dâhiliye (İ. DH) 84989.

⁷ İ. DH 84989.

⁸ DH. SAİD. d. 2 / 404.

⁹ İ. DH 88599 / 1, 2 a, 3.

olduğu fakat Mutasarrıf Rüşdü Paşa'nın bu işlere seyirci kaldığı şeklinde şikâyetler sıralanmaktaydı.¹⁰ Bu şikâyetleri göz önüne alan Zabtiye Nezareti bu işi halledecek bir memur arayışına girmiş, yapılan incelemeler sonunda "Umur-u adliye ve mülkiyeye vâkıf, kanun-şinas ve dirayetli" bir zat şeklinde tarif ve tavsiye edilen Temyiz azasından Hilmi Efendi'yi bulup bu vazife ile Gümülcine'ye göndermiştir.¹¹ Hilmi Efendi'nin bu teftiş sonunda düzenlediği rapor ve tesbit ettiği noksanlarla ilgili olarak arşivde kendi imzasını taşıyan bir belge henüz bulunamadı.

Kısakürek-zâde Hilmi Efendi'nin Gümülcine'deki olaylara benzer bir teftiş işlemi için bu sefer Isparta ve Teke'ye (Antalya) gönderilmesi icab etmişti. Bu vazife için Adliye ve Mezâhib Nezareti, Sadaret'e 25 Mayıs 1891 tarihinde tezkire ile müracaat etmiş ve Isparta ve Teke'de vazifeli adliye me'murlarının ortaya çıkan yolsuzluklarından bahisle bölgede görev yapan hâkimlerin teftişi için bir müfettiş gönderilmesini talep etmişti. Sadaret, bir üst yazıyla Konya Vilayeti hâkimlerinin durumlarını teftiş etmek ve gerekirse civar vilayetlerde de aynı görevi yapmak üzere Hilmi Efendi'nin müfettiş tayiniyle gönderilmesini saraya arz etmek istemiş fakat 5 Temmuz 1891 tarihli bu sadaret tezkiresi son anda saraya gönderilmekten vaz geçilmiş olacak ki irade kısmı boş kalmıştır. Bu durum karşısında Hilmi Efendi'nin bu me'muriyeti gerçekleştirilmemiş olmalıdır.¹²

Mehmed Hilmi Efendi'ye aldığı vazifeleri başarıyla ifa etmesinden dolayı 27 Kasım 1896'da (21.C.1314) rütbe-i ülâ sınıf-ı evveli rütbesi tevcih olunmuş¹³ altı gün sonra da bu tevcihin iradesi çıkmıştır. Hilmi Efendi bu tarihte III. rütbe Mecidî nişanını da hâmindir.

Hilmi Efendi'nin maaşı 13 Mart 1897 günü itibariyle (9.L.1314) "tensikat-ı umumiye" mucibince 4500 kuruşa indirilmiştir. Mehmed Hilmi

¹⁰ Yıldız Mütenevvia (Y. MTV) 42 / 81.

¹¹ Yıldız, Perâkende Zabtiye (Y. PRK. ZB) 18 / 58 b.

¹² Yıldız Resmî (Y. A. Res) 55 / 48.

¹³ DH. SAİD. d, 2 / 404.

Efendi'ye 13 Haziran 1898'de (24.M.1316) III. rütbeden Osmanlı nişanı ihсан olunmuştur.¹⁴ Hilmi Efendi'nin kariyerindeki en önemli ve en son görevi ise İstinaf Mahkemesi riyasetidir. 31 Mart 1899'da tayin edildiği bu görevde emekli oluncaya kadar 11 yıl vazife yapmış¹⁵ ve bu arada 3 Eylül 1900 (8.Ca.1318) tarihinde kendisine II. rütbeden Mecidî nişanı ihсан olunmuştur.¹⁶ Kısakürek-zâde Mehmed Hilmi Efendi'ye 10 Mart 1901'de (19.Za.1318) bâlâ rütbesi tevcih edilmiştir. Bu rütbe onun devlet hizmetinde aldığı son rütbe olup bu rütbe ile emekli olmuş, hatta mezar taşına da bu rütbesi hak olunmuştur.¹⁷

Mehmed Hilmi Efendi bu rütbenin kendisine tevcihinden duyduğu memnuniyeti tarihsiz olarak kaleme aldığı bir teşekkürname ile ifade etmiştir. Kendi mührünü ve "Mahkeme-i İstinaf Reis-i Evvelî" imzasını taşıyan bu teşekkürnameyi bâlâ rütbesine terfiinden dolayı yazdığı anlaşılıyor.¹⁸

Kısakürek-zâde Hilmi Efendi'nin meslek hayatında önemli bir yön de Fransa'dan kendisine 26 Ocak 1901 tarihli bir yazıyla Legion D'onneur Nişan'ı verilmesidir. Fransa Hükümetince verilen nişan ile ilgili olarak o zamanki Fransa Dışişleri Bakanı Delcaccé tarafından Hilmi Efendi'ye hitaben bir yazı yazılmış ve bu yazıda nişanın Fransa Cumhurbaşkanı Hilmi Efendi hakkındaki iyi niyet temennilerinin hususi bir nişanesi olmak üzere Dışişleri bakanı tarafından yapılan teklif ve 22 Ocak tarihli emirname ile verildiği bildirilmiştir.¹⁹

¹⁴ Sadaret, Divan-ı hümayun Mühimme (A. DVN. MHM) 289 / 42.

¹⁵ Tahvil Defterleri 75 / 34.

¹⁶ İrade Taltifat (İ Tal) 1318.Ca.315.

¹⁷ Tahvil Defterleri 75 / 222.

¹⁸ Y. PRK. AZN 21 / 82, Mehmed Hilmi Efendi'nin çalıştığı yerler, terfi'leri ve nişanlarıyla ilgili bilgiler 1293-1327 yıllarını ihtiva eden devlet salnamelerinin (Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye) Adliye ve Mezâhib kısımlarında da görülebilir.

¹⁹ Fransa Dışişleri Bakanı Delace tarafından Kısakürek-zâde Mehmed Hilmi Efendi'ye nişan verilmesi dolayısıyla gönderilen Fransızca mektubun metni şöyledir:

Paris le 26 Janvier 1901

Il m'est bien agréable de vous faire connaitre que M. Le Président de la République, voulant vous donner un témoignage particulier de sa haute bienveillance, vient, sur ma

Hilmi Efendi 23 Şubat 1901 tarihli kendi mühür ve imzasını taşıyan bir yazı ile bu nişanı almaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve nişanı takmak üzere Adliye Nezareti vasıtasıyla Sadaret'e bir izin yazısıyla başvurmuştur. Adliye Nezareti'nin bu talebini Sadaret 28 Mart 1901 tarihli bir tezkire ile padişaha bildirmiştir. 30 Mart'ta saraydan gelen cevapta nezaretin bu teklifi kabul edilip Hilmi Efendi'nin nişanı kullanabileceği ifade edilmiştir.²⁰

Hilmi Efendi'nin meslek hayatında en önemli yargılama faaliyeti Yıldız suikastidir. 21 Temmuz 1905'te padişahın Cuma namazını müteakip saraya döneceği sırada onu öldürmek kasdıyla tertip edilen suikastin

proposition, par un Décret en date du 22 Janvier de vous conférer la Croise d' Officier de l'Ordre National de la Légion d' Honneur.

Je me félicite d'avoir été a même de faire valoir les titres que vous vous êtes acquis a cette marque de distinction et je m'empresse de vous transmettre Hilmy Effendi, Président de la Cour d'Appel criminelle de Constantinople les insignes de l'Ordre. J' aurais soin de vous faire parvenir ultérieurement votre Diplôme Recevez, Monsieur, les assurances de ma considération la plus distinguée.

Le Ministre au Affaires Etrangères,
Delcaccé

20 İ. Tal. 1318 Z. 143. 5 Eylül 1902 tarih ve 7849 numaralı bu nişana ait beratın aslı şu anda Mehmet Kısakürek'tedir. Bu nişanı, Necip Fâzıl 'Mecelle' muharrirlerinden Hilmi Efendi'nin Mecelle Komisyonu'nda yer almasından dolayı verildiğini ifade ediyor.

'Millî eser anlamının büyük âbidesi 'Mecelle' muharrirlerinden Hilmi Efendi hakkında, bu esere mukabil, İsviçre'den çıkartma kâğıdı kopya işi 'Medenî Kanun'u tercüme ettiren, Cumhuriyet devresi ilk Adliye Vekillerinden Mahmud Esat bana demiştir ki:

-Senin Büyük baban, büyük adamdı. Ben İstanbul'da hukuk talebesiyken onun muhakemelerini takip eder ve hayran kalırdım. Nerede, öyle adam şimdi? (Necip Fazıl Kısakürek, *Kafa Kağıdı*, İstanbul 1988, s.63.)

Mes'eleyi netleştirmek bakımından bu kısma kısa bir ilavede bulunmayı uygun bulmaktayım.

Öncelikle Mehmed Hilmi Efendi'nin tercüme-i hâlinde böyle bir görevde bulunmadığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Böyle ciddi ve uzun zaman devam eden bir vazifenin kayda geçmemesi mümkün değildir. Mecelle Komisyonu 22 Mart 1869'da çalışmaya başlamış, 17 Eylül 1876' ya kadar yedi senede 16 kitaptan müteşekkil Mecelle'yi ikmal etmiştir. Bu süre içerisinde Hilmi Efendi Halep Tahrirat Müdürlüğü'nde, iki defa Dersaadet Atık İstinaf Divanı'nında, Ticaret Mahkemesi II. Meclisi'nde ve İstinaf Mahkemesi Ticaret kısmında çalışmıştır. Bu konuda Necip Fazıl'ı yanıltan husus herhalde Mecelle Heyetinde bulunan ve o devrin kıymetli ulema ve ricalinden olan Ahmed Hilmi ve Ömer Hilmi Efendilerle olan isim benzerliğidir.

sanıklarının yargılayan ve olayın failleri yedi ermeniye muhakeme edip ölüm cezası veren mahkemenin başkanı Kısakürek-zâde Mehmed Hilmi Efendi'ydi.

Hilmi Efendi'nin bu vazifesi ile ilgili teferruatlı bilgi veren herhangi bir arşiv belgesi henüz bulunamadı. Sadece bu suikastla ilgili olarak İstinaf Savcısı Necmeddin Molla ve ekibinin yürüttüğü hazırlık soruşturmalarının altı yedi ay sürdüğü şu anda arşivde bulunan epeyce zengin dosyasından anlaşılıyor.²¹ Hilmi Efendi, bu mahkemedeki tutum, davranış, dirayet, hakkaniyet ve cesaretinden dolayı birinci rütbeden Mecidiye nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Necip Fâzıl'ın anlattığına göre bir gece Büyükdere'deki yalılarına giren hırsızlar "her biri elmas, pırlanta, zümrüt ve yakut bezeli" bu nişanları çalmıştır.²² Daha sonra bulunup bulunmadığına dair ise arşivde herhangi bir bilgi yoktur. O zamanlar, çalınan veya kaybolduğu bir şekilde ispat edilen nişanların devletçe tekrar verildiği ise bilinen bir gerçektir.

Mehmed Hilmi Efendi siyasi rejimin değişmesi dolayısıyla II. Meşrutiyet'in ilk günlerinde emekli olmak istemiş fakat onun bu teşebbüsüne devrin Adliye Nazırı Manyasî-zade Refik Bey (1854 -1909) mani' olmuştu. Hilmi Efendi çelik iradeli, kendini hakka ve hukuka adanmış, âdil hâkim sıfatına hakkıyla lâyık bir kimse olarak tanınmıştı. Hilmi Efendi'nin hak ve hukuka riayetini en iyi bilenlerden biri olan Refik Bey muhalif kanatta olmasına rağmen istifaya karşı çıkmıştır.

Refik Bey Türkiye'nin ilk ve en ünlü avukatlarından. Midhat Paşa ve ekibinin muhakeme edildiği Yıldız Mahkemesi'nde bazı sanıkların müvekkillerinden biri olarak yer almıştır. Vaktiyle Hilmi Efendi'nin bir dava

²¹ Necmeddin Molla'nın Yıldız Suikastı ile ilgili yaptığı çok geniş soruşturma evrakı bugün Osmanlı Arşivi HR. SYS (Hâriciye Siyâsi) 1823 numaralı dosyada olup 369 vesika ve 634 varaktan ibarettir. Bu soruşturma ile ilgili olarak o tarihte Türkçe-Fransızca bir de kitap yayınlanmıştır.

²² Kısakürek, *Kafa Kağıdı*, S. 103.

esnasında mahkemeden çıkardığı Manyasî-zade Refik Bey'in istifa meselesindeki bu asil davranışını Necip Fazıl Kısakürek şöyle hikâye ediyor:

"...Büyük babam... Ayasofya meydanına nâzır Adliye Sarayında ve hususi odasında... Mahkemeden kovduğu avukatın Adliye Nazırı olması üzerine, böyle bir insanla çalışamayacağı için istifasını yazmakta...

Kapı vuruluyor, içeriye yeni nazır girip öpmek üzere büyük babamın eline sarılmak istiyor. İstifa kâğıdını görüyor, çekip okuyor ve:

- Muhterem reisim... Siz beni bırakırsanız ben de bu binayı terk ederim. Adliyeye ayak basar basmaz ilk işim sizi ziyaret oldu.

Ve istifa tezkiresini yırtıyor.

Bir devrin birbirine aykırı iki kanadı arasında bile görülen vicdan ve insaf levhası."²³

Hilmi Efendi'nin mührünü taşıyan ve şu âna kadar görülebilen en son belgenin tarihi 5 Haziran 1909'dur. (16.Ca.1327).²⁴ Aynı yılın 23 Ekim (8.L.1327) tarihini taşıyan bir başka belgede ise İstinaf Reisliği makamında bulunan zatın adı Said Hulusi olarak kayıtlıdır.²⁵

²³ Kısakürek, age, S. 63.; Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'nın ikinci, Hüseyin Hilmi Paşa hükümetinin ilk Adliye ve Mezâhib Nazırı olan Manyasî-zade Refik Bey 10 Mart 1909'da öldü. (Şehbal Mecmuası, sayı 2, 15.03.1325, İ. H. Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, TTK Basımevi, Ankara 1987, S. 361.) Bakanlığı üç aydan ibarettir. Refik Bey'in "Adliyeye ayak basar basmaz ilk işim sizi ziyaret oldu" sözüne göre bu görüşme 1908 yılı Aralık ayının ilk günlerinde olmalı.

Bu arada Refik Bey'in babası Rauf Efendi'nin de İstinaf mahkemesinin üyelerinden olduğunu hatırlatmak icab etmektedir. Hilmi Efendi, Refik Bey için aynı zamanda bir baba dostudur. Bu ziyaret sırasında Rauf Efendi de henüz görevinin başındadır. Rauf Efendi'nin emekli oluşu Hilmi Efendi'den bir ay sonra ve 8 Aralık 1909'dadır. Rauf Efendi'ye bağlanan emekli maaşı ise 2287 kuruştur.(Tekaüd defteri III / 125.)

²⁴ İrade Adliye Mezâhib (İ. AZN) 1327.Ca.16. Aynı kayıt sırasıyla şu belgelerde de görüldü: İ. AZN 1323.Ş.24 / İ. AZN 1324.Za.2 / İ. AZN 1324.Z.6 / İ. AZN 1325.S.36, İ. AZN 1325.Ş.7, 8 / İ. AZN 1327.M.23

²⁵ İ. AZN 1327.L.8, A. TŞF 244 / 62.

Hilmi Efendi'nin emekli oluşu ile ilgili teferruatlı bir belge ele geçmedi. Ancak 9 Kasım 1909 (25.L.1327) tarihini taşıyan kısa bir kayıttan Hilmi Efendi'nin 4429 kuruş maaşla bu tarihte tekaüde ayrıldığı görülüyor.

"Eâzım-ı rical-i Devlet-i Aliyye'den Dersaadet İstinaf Mahkemesi Reis-i Evveli Hilmi Bey'e 4429 kuruş"²⁶

Hilmi Efendi bulunduğu makamlar itibariyle maddeten müreffeh bir hayat yaşamıştır. Bulduğu yüksek memuriyetler ona geniş maddi imkânlar sunmuştu. Buna ilave olarak Necip Fâzıl'ın ifadesine göre:

"Sultanahmed'deki konaktan başka Beykoz-Şile arasında bir çiftlik, Sarıyer'de bir köşk, Büyükdere'de bir yalı, Kocamustafapaşa taraflarında han ve evler, Kapalıçarşı'da dükkânlar vardı."²⁷

Hilmi Efendi emeklilik yıllarını konağında geçirmiş ve ve 27 Nisan 1916 tarihinde vefat etmiştir.

Necip Fazıl dedesinin cenaze törenini ve mezar taşına yazılan yazıyı da şu şekilde nakletmektedir:

"Büyük babamın cenaze merasimi muhteşem oldu. Çemberlitaş'tan Beyazıt'a kadar uzanan bir kalabalık onu Edirnekapısı'na kadar götürdü. Trablus harbinde İstanbul'a muhacir gelip bizim konağa kapılanan Ali isminde bir hizmetkârın, mezara indirilirken tabut üzerine kapanıp "beni de beraber gömün!" diye çılgık kopardığını hatırlıyorum.

Mezara şu taş diktiler:

Rütbe-i bâla ricalinden Mahkeme-i Cinayet ve İstinaf Reisi Maraşlı Mehmed Hilmi Efendi'nin ruhuna FATİHA..."²⁸

Mehmed Hilmi Efendi'nin vefatından 37 gün sonra eşi Hatice Zafer Hanım mahkemeye müracaat ederek miras meselesinin çözümünü talep etmiştir. Hatice Zafer Hanım'ın isteği üzerine İstanbul Mahkemesinin

²⁶ Tekaüd Defteri 3 / 102 b.

²⁷ Kısakürek, age, S. 59.

²⁸ Kısakürek, *O ve Ben*, S. 35.

düzenlediği hüccet Mehmet Efendi'nin 1332 senesi Nisan'ının 14. Günü (28 Nisan 1916) Peykhane yakınlarında Uzunşucaeddin Mahallesi'nde vefat ettiğini ve zevcesi Ahmed Salim kızı Hatice Zafer Hanım ile Fatih Sulh Mahkemesi Başkâtibi Fazıl Bey ve Nihat Bey'in eşi Meliha Hanım'ı mirasçı olarak bıraktığını göstermektedir.

Mehmed Hilmi Efendi'nin mirası 7 Haziran 1916 (6.Ş.1334) tarihinde varisler arasında bölüştürülmek üzere 24 sehim (hisse) itibar edilmiş olup bunun 3 hissesi Hatice Zafer Hanım'a, 14 hissesi oğlu Fazıl Bey'e ve 7 hissesi Meliha Hanım'a verilmiştir.²⁹

²⁹ İstanbul Mahkemesi (I) 311 / 116, 117. Sıra numarası 227.